

EDITORI:

ION ȘIȘCANU / GHEORGHE E. COJOCARU

**JAPONIA
ȘI
TRATATUL
BASARABIEI
(1920-1940)**

STUDIU ȘI DOCUMENTE

CHIȘINĂU, 2021

CUPRINS

Japonia și ratificarea Tratatului Basarabiei, din 28 octombrie 1920	4
Lista documentelor	65
Documente	72
Indice de nume	186

JAPONIA ȘI RATIFICAREA TRATATULUI BASARABIEI, DIN 28 OCTOMBRIE 1920

Chestiunea Basarabiei la Conferința de Pace de la Paris

După încheierea Marelui Război, Conferința de Pace de la Paris, deschisă în ziua de 18 ianuarie 1919, și-a propus reconstrucția Europei și a lumii pe baze noi, care să facă imposibilă repetarea dezastrului din anii 1914-1918.

Prin tratatele semnate cu Austria (Saint Germain en Laye, 10 septembrie 1919), cu Bulgaria (Neuilly sur Seine, 27 noiembrie 1919) și cu Ungaria (Trianon, 4 iunie 1920) Conferința a recunoscut drepturile statului român asupra Bucovinei, Dobrogei întregi și Transilvaniei, iar prin tratatul de la Sevres, din 10 august 1920, a fost stabilită granița în Banat¹. Rămânea în afara acestui sistem de tratate Basarabia, vechea provincie românească dintre Prut și Nistru, care se unise prima cu țara-mamă, România, prin declarația de unire a Sfatului Țării, din 27 martie / 9 aprilie 1918.

Recunoașterea internațională a deciziei Sfatului Țării privind unirea Basarabiei cu România a fost urmarea unui proces mai îndelungat, fiind consacrată în ultima etapă a Conferinței de Pace. Explicațiile acestei situații sunt multiple. Spre deosebire de Austro-Ungaria și Bulgaria, Rusia țarului Nicolai al II-lea a fost parte a Antantei și aliată a României din august 1916. Însă, retragerea Rusiei din război și semnarea păcii unilaterale cu Puterile Centrale în urma loviturii bolșevice din 7 noiembrie 1917 au determinat neinvitarea fostului aliat la Conferință. Propunerea prim-ministrului englez Lloyd George de a invita reprezentanții Sovietelor la Conferință a fost respinsă. „Pacea care acum trebuie să fie stabilită nu mai privește

¹ România a semnat tratatele cu Austria și Bulgaria la 10 decembrie 1919 (Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, București, Univers Enciclopedic, 1998, p. 311).

Rusia”, a declarat intransigentul premier francez, Georges Clemenceau, și această opinie s-a impus, de la bun început, la forul de la Paris².

Statutul de fost aliat al Rusiei impunea în cazul recunoașterii Basarabiei „nu un tratat de pace, ci un acord special”, în timp ce presiunea emigrației ruse din capitala Franței, atitudinea rezervată a diplomației americane față de procesele de dezagregare a fostului Imperiu Rus, precum și folosirea „chestiunii Basarabiei” ca un mijloc de presiune asupra Guvernului român constituie tot atâtea cauze ale unei nedrepte amânări a reglementării basarabene³.

Situația Basarabiei a fost pentru prima dată pusă în discuție la 8 februarie 1919 în Comisia pentru problemele română și iugoslavă. În pledoaria sa prim-ministrul Ion I.C. Brătianu, șeful delegației române la Conferință, a declarat: „Nu putem concepe existența neamului nostru fără Nistru, cum nu putem să o concepem fără Dunăre și Tisa, ca să ne separe de elementul slav (...). Basarabia reprezintă, pentru noi, intrarea casei noastre – în mâna altora, ea ne-ar periclita însuși căminul”⁴. Sir Eyre Crowe, delegatul Marii Britanii, a propus ca tratatul privind Basarabia să se întemeieze pe principiul etnic și național. J. Laroche, delegatul francez, a insistat asupra reliefării caracterului istoric și etnografic al unirii Basarabiei cu România. Odată cu acceptarea propunerii delegatului american, C. Day, cu privire la includerea în tratat a unor clauze referitoare la garantarea drepturilor minorităților, Comisia s-a pronunțat unanim pentru recunoașterea provizorie a unirii Basarabiei cu România⁵. După o nouă ședință, în ziua de 11 martie s-a adoptat următorul raport: „Comisia, luând în considerație aspirațiile generale ale poporului Basarabiei, caracterul moldovenesc al acestei regiuni, ca și argumentele de ordin geografic, etnic, economic și istoric, se pronunță pentru unirea Basarabiei cu România”⁶.

² B. E. Штейн, *Русский вопрос на Парижской Мирной Конференции (1919-1920)*, Москва, Госполитиздат, 1949, стр. 63.

³ Dan Constantin Măță, *Recunoașterea internațională a Unirii Basarabiei cu România*, <http://astra.iasi.roedu.net/texte/nr35b.html>

⁴ Gheorghe I. Brătianu, *Acțiunea politică și militară a României în 1919 în lumina corespondenței diplomatice a lui I.I.C. Brătianu*, București, 1940, p. 52.

⁵ Dan Constantin Măță, *Recunoașterea internațională a Unirii Basarabiei cu România*, <http://astra.iasi.roedu.net/texte/nr35b.html>

⁶ V. Fl. Dobrinescu, *România și sistemul tratatelor de pace de la Paris (1919-1923)*, Iași, Institutul European, 1993, p. 69; Valentin Burlacu, *Unirea Basarabiei cu România și recunoașterea ei internațională*, București - Brăila, Editura Academiei Române - Editura Istros a muzeului Brăilei „Carol I”, 2019, p. 345.

La 6 aprilie 1919 raportul Comisiei privind situația teritorială a României a fost prezentat Consiliului Suprem. Raportul conținea un proiect din 6 articole care trebuiau incluse într-un acord cu Rusia și care vor sta la baza viitorului tratat al Basarabiei⁷.

Aprobate de Comisia teritorială centrală a Conferinței, recomandările Comisiei pentru problemele teritoriale române și iugoslave au fost prezentate Consiliului miniștrilor de externe la 8 mai, când Secretarul de Stat american, Robert Lansing, a cerut să nu se admită modificări ale teritoriului ce a aparținut statului rus, cu care Antanta n-a fost în stare de război, fără consimțământul unui guvern rus recunoscut⁸. În acest timp, Aliații legau anumite speranțe de succesele militare, temporare, după cum s-a adevărit, împotriva regimului bolșevic ale armatei albe a amiralului Kolciak, care emitea pretenții asupra Basarabiei.

O opoziție înverșunată împotriva recunoașterii unirii Basarabiei cu România era desfășurată la Paris, în special, de înalta emigrație rusă, ce reunea figuri marcante ale Vechiului Regim autocrat și ale fostului Guvern Provizoriu, împreună cu câțiva refugiați minoritari basarabeni. Formată de emigranții ruși în scopul reprezentării intereselor Rusiei la forul de pace, „Conferință Politică Rusă”, cu întinse relații în mediile politice occidentale, a exercitat o presiune puternică pe lângă reprezentanții Marilor Puteri, cerând cu deosebită insistență nerecunoașterea votului Sfatului Țării⁹. Printre personalitățile de vază ale emigrației ruse se evidențiau Gh. E. Lvov, N. V. Ceaikovski, B. V. Savinkov, S. D. Sazonov, V. A. Maklakov. A. Krupenski, A. Schmidt ș.a.¹⁰

Chestiunea Basarabiei a ajuns în atenția Consiliului Suprem al Conferinței în ședințele din 1-2 iulie 1919, când au fost audiați separat Ion I. C. Brătianu și Maklakov, ca reprezentant al „guvernului Kolciac”¹¹. Brătianu a arătat că Basarabia „este o țară completamente românească”, numai aristocrația rusă și bolșevicii fiind nemulțumiți de administra-

⁷ Marcel Mitrasca, *Moldova: a Romanian Province under Russian Rule. Diplomatic History from the Archives of the Great Powers*, Algora Publishing, New York, 2002, p. 70.

⁸ V. Fl. Dobrinescu, *op. cit.*, p. 69.

⁹ Ion Țurcanu, *Basarabia în actul Marii Uniri de la 1918. Album*, Chișinău, Editura Știința, 2017, p. 146.

¹⁰ *Ibidem*, p.146-147.

¹¹ Valeriu Florin Dobrinescu, *Bătălia pentru Basarabia 1918 – 1940*, Iași, Editura Junimea, 1991, p. 81.

ția română. Prim-ministrul României a respins categoric propunerea lui Lansing de a organiza un plebiscit între Prut și Nistru¹². Deși A. Tardieu, reprezentantul Franței, a pledat pentru recunoașterea „alăturării Basarabiei la România”¹³, subliniind că în Comisia teritorială s-a susținut în mod unanim această propunere, Aliații nu se grăbeau să se pronunțe, fiind mai mult interesați ca România să nu adopte o poziție ostilă față de amiralul Kolciak, pe care se miza în confruntarea cu regimul bolșevic¹⁴. La 1 august, la Consiliul șefilor de delegații s-a decis ca discutarea problemei Basarabiei, împreună cu cele ale Bucovinei și Dobrogei, să se amâne până la formarea unui nou Guvern la București¹⁵.

La 11 noiembrie, la ședința Consiliului șefilor de delegații, britanicul Sir Eyre Crowe, în pofida opunerii reprezentantului american, Frank Polk, a declarat că Basarabia trebuie să aparțină României¹⁶. La 13 noiembrie și reprezentantul Franței, Charles Berthelot, a amintit de decizia unanimă a Comisiei teritoriale de a se recunoaște României întreaga Basarabie, fiind de competența Consiliului să se pronunțe în această privință¹⁷.

La 22 noiembrie 1919 liderii „Conferinței Politice Ruse” i-au prezentat lui Clemenceau, președintele Conferinței de Pace, o hartă etnică a Basarabiei, împreună cu un memoriu privind Unirea, în care, operând cu date false, urmăreau să creeze impresia că populația românească a Basarabiei alcătuia mai puțin de jumătate din numărul total al locuitorilor¹⁸. Tot atunci, Aliații îi cereau României să adopte o atitudine mai cooperantă față de generalul Denikin¹⁹, care preluase conducerea forțelor albe ruse, să aprobe standarde noi în atitudinea față de minoritățile etnice și să evacueze teritoriul Ungariei, după înlăturarea guvernului pro-sovietic expansionist al lui Bela Kun.

În aceste circumstanțe, după primele alegeri parlamentare ale României întregite, prim-ministrul Al. Vaida-Voevod vizitează în lunile ianuarie - februarie 1920 Parisul și Londra, unde pune problema recunoaște-

¹² Dan Constantin Măță, *Recunoașterea internațională a Unirii Basarabiei cu România*, <http://astra.iasi.roedu.net/texte/nr35b.html>

¹³ Idem, *România și ...*, p. 70.

¹⁴ Marcel Mitrasca, *op. cit.*, p. 71.

¹⁵ Ibidem, p. 72.

¹⁶ Ibidem, p. 81.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Ion Țurcanu, *op. cit.*, p. 147.

¹⁹ Valeriu Florin Dobrinescu, *Bătălia pentru ...*, p. 82.

rii granițelor orientale ale României. Asigurările date de Vaida-Voevod în privința aderării României la standardele din epocă față de minorități, retragerii trupelor din Ungaria, ca și disponibilitatea sa de a se ajunge la o înțelegere cu Guvernul de la Moscova au determinat Consiliul Suprem să recunoască la 3 martie 1920 unirea Basarabiei cu România, urmând să fie semnat în acest sens un tratat aparte²⁰. În nota semnată de Lloyd George și trimisă Guvernului român se spunea: „După ce a luat în considerare aspirațiile de ansamblu ale populației basarabene, caracterul moldovenesc al acestei provincii din punct de vedere economic și etnografic, precum și argumentele economice și istorice, Principalele Puteri Aliate se pronunță, pentru aceste motive, în favoarea unirii Basarabiei cu România, reunire care a fost formal proclamată de către reprezentanții Basarabiei”²¹. Prin această decizie a Consiliului Suprem, ce recunoștea legitimitatea apartenenței teritoriului dintre Prut și Nistru la spațiul întregit al României, se dădea lumină verde definitivării și încheierii viitorului tratat al Basarabiei²².

Comisia pentru afacerile române a examinat la 15 aprilie 1920 proiectul acordului cu privire la Basarabia, elaborat de Comitetul pentru proiecte al Conferinței. La cele șase articole anterioare s-au mai adăugat trei – două propuse de britanici și unul de francezi. Art. 9 cu privire la un viitor guvern rus recunoscut a fost inclus în speranța că SUA va adera, în cele din urmă, la tratat. În proiect nu se stipula și necesitatea ratificării lui²³. La 25 aprilie ministrul britanic de externe, Lordul Curzon, a propus la conferința de la San Remo a Consiliului Suprem ca proiectul deja redactat al Tratatului Basarabiei să fie remis Conferinței Ambasadorilor de la Paris, care să fie autorizată să-l discute și să-l aprobe. Propunerea engleză a fost susținută în unanimitate²⁴.

În mai 1920, ministrul de externe al României, Take Ionescu, era informat de N. Titulescu, membru al delegației române la Conferința de Pace, că „Tratatul cu Basarabia e gata. Limitele lui ne convin; sunt vechile

²⁰ Idem, *România și ...*, p. 73.

²¹ Ion Țurcanu, *op. cit.*, p. 152; „Pe 3 martie 1920 Consiliul Suprem Aliat al Conferinței de pace a recunoscut, astfel, legitimitatea unirii Basarabiei cu România” (Ion Constantin, *România, Marile Puteri și problema Basarabiei*, Editura Enciclopedică, București, 2017, p. 50).

²² „Tratatul a fost încheiat pe baza hotărârii din 3 martie 1920 a Consiliului Suprem” (Constantin Botoran, Mihai Retegan, 1918. *Făurirea României Mari*, București, Vatra Românească, 1993, p. 127).

²³ Marcel Mitrasca, *op. cit.*, p. 83; Valeriu Florin Dobrinescu, *România și ...*, p. 88.

²⁴ Marcel Mitrasca, *op. cit.*, p. 83.

limite ale Basarabiei; granița cu Austria și Marea Neagră. Dar e o clauză care cere expres trecerea brațului Chilia sub controlul Comisiei Dunărene²⁵. Deoarece brațul Chilia n-avea același riveran pe ambele părți, Titulescu cerea corectarea acestei prevederi²⁵. El a avut un rol esențial la revizuirea altei formule inițiale a proiectului, prin care Rusiei i se recunoștea dreptul de apel la Societatea Națiunilor „pentru întreaga chestiune privind Basarabia”. Constatând că „ceea ce ne acordau Alianții era un proces de pledat în fața Societății Națiunilor”, Titulescu a reușit să obțină ca „dreptul de apel să existe, dar ca acesta să nu se extindă asupra suveranității române asupra Basarabiei și la frontierele ei”²⁶.

Luând cunoștință cu proiectul tratatului, Hugh Wallace, ambasadorul SUA la Paris, a reiterat la 19 iunie poziția oficială a administrației de la Washington de a evita orice implicare în dezmembrarea Rusiei²⁷. Noul Secretar de Stat, V. Bainbridge Colby, prin nota din 10 august 1920, care îi poartă numele, nu admitea dezintegrarea Rusiei într-un moment de slăbiciune a acesteia²⁸. Totodată, în ceea ce privește atitudinea SUA față de unirea Basarabiei cu România, în cercurile oficiale americane se înțelegea clar că Basarabia este pământ românesc, din punct de vedere etnic și istoric. Majoritatea absolută a experților americani care au lucrat fie în comisia Inquiry²⁹, fie în comisiile din cadrul Conferinței de Pace de la Paris, au recomandat președintelui Woodrow Wilson recunoașterea unirii Basarabiei, având în vedere argumentele de ordin etnic, lingvistic și istoric³⁰. Însă, au prevalat interesele mari politice și geopolitice americane, ca și cele economice, de altfel, care vedeau în menținerea integrității Rusiei o contrapondere la interesele britanice și japoneze, în special, în zona Pacificului. La 2 octombrie 1920 un raport al lui Colby, adresat președintelui Wilson, recomanda emiterea unor instrucțiuni speciale pentru ambasadorul Wallace, conform cărora Washingtonul nu va susține semnarea unui tratat cu privire la Basarabia pentru a nu oferi un nou pretext Guvernului

²⁵ Ion M. Oprea, *România și Imperiul Rus. Vol. I (1900 - 1924)*, București, Editura Albatros, 1998, p. 280-281.

²⁶ Ibidem, p. 281.

²⁷ Marcel Mitrasca, *op. cit.*, p. 83.

²⁸ Mihai Țurcanu, *Statele Unite și problema Basarabiei (1917-1941)*, București - Brăila, Editura Academiei Române - Editura „Istros” a Muzeului Brăilei „Carol I”, 2019, p. 70-71.

²⁹ Ibidem, p. 331.

³⁰ Ibidem.